

Havel ve squatu

MARTIN C. PUTNA
literární historik

STARÁ VETEŠ

Na demonstraci za kulturní centrum Klinika potkal jsem kromě jiných přátel – a kromě lidí, s nimiž bychom se v řadě politických názorů neshodli – i jednoho zdivočilého českého studenta klasické filologie z Oxfordu. Vyprávěl, že pro Kliniku začal chystat čtení Platóna pro širokou veřejnost. Z demonstrace odešel jsem dřív, zpět ke korekturám ruské knihy. Večer jsem si s úžasem přečetl, co se na Klinice zase semlelo. Česká policie si asi opravdu myslí, že squateři jsou největším nebezpečím pro tuto zemi, hrr na ně s přilbami a obuškami.

Z korektur vyrušil mě telefonát s další žádostí o nějaký článek nebo řeč o Havlovi, když přece máme to třetí výročí úmrtí. Jářku, odpovídám tímto na všechny žádosti: Nebudu psát a nebudu mluvit! Za prvé proto, že co jsem podstatného vybádal o Havlově duchovní genealogii, to jsem uložil do knihy a nebudu to, jak říkají naháněči bodů v akademickém systému, „fruktifikovat“. Za druhé proto, že se mi dodnes zvedá žaludek při vzpomínce, jak před třemi lety ronili krokodýlí slzy i ti, kdo by si raději zatancovali kozáčka na Havlově rakvi v upřímné veselosti, že ta disidentská, evropská, tibetská svině konečně posla. Za třetí proto, že nesouhlasím s popkulturními podobami havlovského kultu, u nichž se už málem nepoznává, oslavuje-li se Havel, nebo Michael Jackson.

Česká policie si asi opravdu myslí, že squateři jsou největším nebezpečím pro tuto zemi

Jen toto jedině povím: Kdyby žil Havel dnes a byl při síle – nebyl tím unaveným Havlem posledních let, obklopeným kejvaly a showbiznysovým mumrajem, ale Havlem z oněch let, kdy organizoval podporu pro Plástiky (ač původně věru nebyl milovníkem jejich hudby), psal *Moc bezmocných* a vařil na Hrádečku kotle polívky pro Zdeňka Neubauera a další zakázané filozofy, aby naslouchal jejich hovorům o Platónovi – pak by dnes stál na straně Pussy Riot, Majdanu, studentů z Hongkongu a Kliniky.

JOSEF CHUCHMA

Autorka povídkové *Knížky s červeným obalem* (1986), která byla na úhuru normalizační produkce zjevním díky svým nespoutaným i zkázněným vyprávěčským kvalitám, díky hutnosti a ostrosti výrazu, začala po převratu vyučovat tvůrčímu psaní. Podle Boženy Správcové, editorky nynějšího svazku, který dostal jednoduchý název *O psaní*, Berková, působící

Snění o české Vídni za mořem

Dnes už se to těžko vysvětluje, ale pro generace uzavřené v Husákově normalizaci byla Vídeň tajuplným městem touhy, která se možná ani nikdy nenaplní.

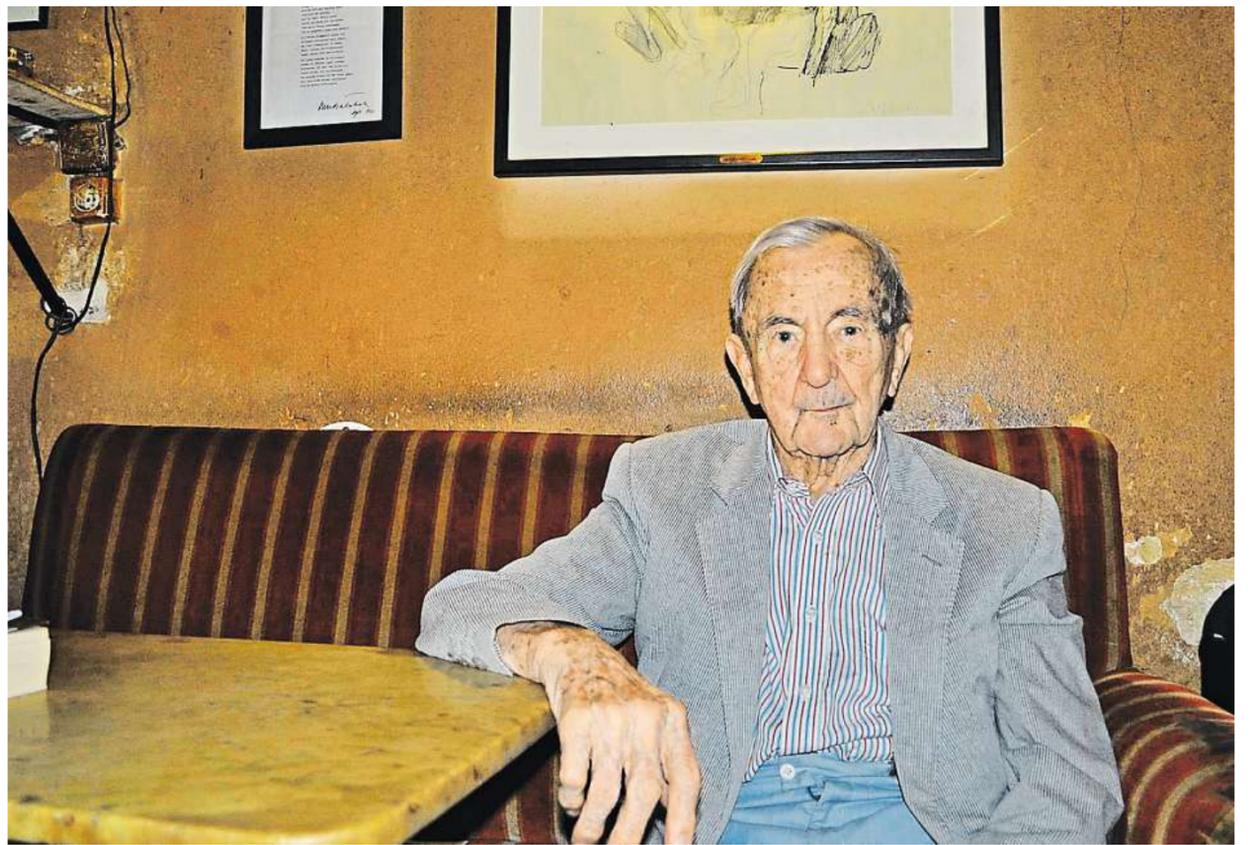
JÍŘÍ PEŇÁS

Přítom byla tak blízko a měla s námi tolik společného. Kniha Jiřího Kamena *Češi patří k Vídni* je tímto druhem plodné nostalgie naplněna.

Jiří Kamen se narodil v roce 1951 v Kolíně, je léta rozhlasovým redaktorem na Vltavě. Napsal mj. pozoruhodné životopisné romány o postavách meziválečné bohémy (*Toulavý kůň* o Emilu Arturovi a Xeně Longenových a *Hugo* o básníkovi Hugu Sonkovi-Sonnenscheinovi). Před třemi lety vydal obsáhlý román *Kinžál*, v němž je vyprávění nasyceno mimořádným počtem historicko-kulturních faktů, takže četba je zároveň bedekrem po dějinách střední Evropy s přesahem do Orientu, kam osud kdysi zavál jeho předky. (Orient jistým způsobem patřil k monarchii a k Vídni – viz osudy kněze, orientalisty a konkurenta Lawrence z Arabie, Aloise Musíla, kterému věnuje Kamen ve své knize o Vídni důležitou kapitolu. Nebo postava Angela Solimana, vídeňského mouřenína z 18. století, jedné z ikon Vídne, muže, kterého známe od Meinla nebo, jak Kamen připomíná, z obalů nejslavnější české čokoládové tyčinky Kofila, jejíž obal navrhl výtvarník Zdeněk Ryrk...)

Cit pro kulturní rozměr dějin je základ Kamenova literárně-publistického naturelu. Ideálně se to projevuje právě v kulturních cestopisech, črtách a fejetonech, v nichž se spojuje sečtetost se zvidavostí a citem pro detail, nejlépe trochu bizarní a pitoreskní, čehož střední Evropa poskytuje velké množství: sbírky kuriozit, podivná muzea, inklinace k podivnostem, záliba v hřbitvech a podobné vetešnictví, jež je však pravým potěšením pro romantiky a snivce.

Vídeň je pak rájem pro naplnění těchto zálib. Těžko mohl Kamen třeba obejít ve své knize Centrální hřbitov, obrovskou nekropolí na okraji města, která žije vlastním životem, třebaže posmrtným. Těžko mohl pominout cestu do Muzea pohřebnictví, vídeňského unikátu, kde se, jak Kamen tvrdí a jak mu čtenář *Věvodkyně a kuchařky* rád potvrdí, inspiroval Ladislav Fuks, mimochodem vídeňský rodák.

Leopold Hawelka (1911-2011) byl symbolem Vídne, o níž snil melancholicky naladěný Čech. Snímek z roku 2010.

FOTO JÍŘÍ PEŇÁS

A do třetice mu nezůstane neznámé Josephinum, anatomické muzeum trochu mimo hlavní cesty, ústav, který shromažďuje stovky voskových modelů odkrytých lidských těl, na něž je fascinující pohled, který v člověku vyvolává představy jak krásné, tak strašlivé. Dalo by se říct vídeňské.

Vídeň totiž – při trochu hlubším dotyku – zdaleka není jen tím nabýskaným místem dobrých kaváren, ale dalo by se říct, že je městem úzkosti, smrti a zániku. Vídeň své nejskvělejší kulturní období zažívala v časech, kdy sláva a velikost impéria, jehož byla hlavním městem, právě zanikala. Což ovšem tehdy nikdo nevěděl, zato cítil. Stefan Zweig, jeden z těch pozorovatelů konce, o ní řekl, že je „laboratoř zániku civilizace“. Pokud tento proces probíhá v prostředí naplněném kulturou, je to vždy zážitek svého druhu. Vídeň na přelomu 19. a 20. století byla místem zrodu moderní kultury a moderního citění, které pak ovlivňovalo celé dvacáté století. Typické přítom bylo, že vídeňská moderna se rodila ve sporu s tím, co Vídeň vždy též představovala a v čem byla i její hodnota: tedy s jejím bytostným konzervativismem, domáckostí, útulností – Gemütlichkeit je vídeňský pojem

par excellence. Ve Vídni se staříkům mocnářem byla hozena do víru, v němž ze sebe vydala to nejlepší a přitom se jako by vyčerpala a ustrnula. To samozřejmě nebrání tomu, aby byla skvělým místem k životu, přičemž jednou z jejích předností je právě to, že se tam věci příliš nemění, což je třeba znát na kavárnách, které když jednou vzniknou a získají status, už s nimi jen tak něco nehne.

Bémišň buchtln u Hawelků

Jako právě ta jedna z nejslavnějších Café Hawelka, o kterou zavádí každý Čech, kterého na Vídni zajímá něco jiného než jen rychlý nákup. Kamen jí věnuje črtu, de facto nekrolog za jejího zakladatele pana Leopolda Hawelku, který zemřel před třemi lety jako stolec. Jeho předci pocházeli z Čech, on už se narodil v Dolních Rakousích, odkud byla i jeho rakouská žena. Český element se ovšem projevil v kvalitě jejich böhmischen Buchteln, povídkových buchet, které se čerstvé a ještě teplé podávaly třeba i v pozdních večerních hodinách. Kamen podává čerstvou informaci, že se u Hawelků, kde stěny byly tak zahnědlé, že měl host pocit, jako by byly pomazány medem, již nekouří. To je pro čtenáře jistě překva-

pení, neboť připouštěl, že aspoň zde by mohla být tradice zachována. Ostatně v Rakousku neplatí plošný zákaz kouření, což ještě nedělá z této země zemi totožnou s tou naší.

Přítom Vídeň je nepochybně město, kterému Češi vtiskli kus jeho charakteru a tvárnosti. Zároveň k němu nikdy nepřestali cítit jistou distanc, která přítom během 20. století prošla velkou proměnou. Nejprve po tragickém rozkolu odcizení téměř jako projev emancipace, pak po druhé světové jako by mezi oběma městy byly všechny spoje přeseknuty a světla zhasnuta. Když se pak od 60. let opět začalo mírně rozsvěcet, viděli Češi právě na Vídni, nakolik jim ujíždí vlak: tehdy jejich pohledy směřovaly do plných obchodů, ke zboží, které doma bylo exotické – však i Kamen se svěřuje, že první jeho rifle (nebo to byl šusták?) byly z obchodu na Mariahilferstrasse, který si speciálně pro Čechy otevřel bývalý fotbalista Hans Menasse, otec významného spisovatele Roberta Menasseho, mimo jiné obdivovatel Bohumila Hrabala, který byl ve Vídni jistým způsobem též doma, protože kdo se narodil jako on v Brně, byl tak trochu Vídeňák, protože Brno bylo vídeňským předměstím. A to ani ne-

mluvě o jeho strýci Pepinovi, který prožil nejlepší léta v nejkrásnější armádě světa, tedy v rakouské... A tak by se dalo pokračovat a zatahnout by se do toho dal Adolf Loos, který byl rovněž z Brna, ale ve Vídni si nechal šit obleky, i když v Praze a Plzni se také necítil špatně, nebo před ním Josef Svatoopluk Machar, který sice na Vídeň celou dobu, co v ní třicet let více méně spokojeně žil, nadával. Nebo Klement Gottwald, který tady prožil léta učednická a čítával si jako nadaný skromný chlapec pod pouliční lampou, než ho zkazila ideologie, která nějak s tou Vídni možná souvisela, nebo také ne, stejně jako v případě jiného mladíka, jistého Adolfa Hitlera, který zde prožil se svým kamarádem Gustou Kubizekem čili Kubičkem několik chudých let u vdovy Zákrejsové, která byla, jak Kamen zjistil, z Poličky...

A tak je to se vším, neboť jsme ve střední Evropě, kde vše také souvisí se vším. Kniha Jiřího Kamena o tom podává dost příkladů.

Jiří Kamen: Češi patří k Vídni aneb Třicet dva výprav do Vídne v českých stopách.
Vydala Mladá fronta.
2014. 250 stran.

Na paměť zvláštní paní učitelky Berkové

Asi posledním soustavnějším a publikovatelným textem spisovatelky a scenáristky Alexandry Berkové (1949-2008) byl „návodný“ spis určený adeptům spisovatelství, který vycházel v obydleníku Tvar. Letos vyšel knižně, spolu s dalšími příspěvky.

JOSEF CHUCHMA

Autorka povídkové *Knížky s červeným obalem* (1986), která byla na úhuru normalizační produkce zjevním díky svým nespoutaným i zkázněným vyprávěčským kvalitám, díky hutnosti a ostrosti výrazu, začala po převratu vyučovat tvůrčímu psaní. Podle Boženy Správcové, editorky nynějšího svazku, který dostal jednoduchý název *O psaní*, Berková, působící

na Literární akademii Josefa Škvořeckého, uvažovala delší dobu o sepsání učebnice tohoto řemesla. Nakonec zůstalo u souboru lekcí, které v onom roce 2008 průběžně připravovala pro literární časopis Tvar. Správcová tyto kapitoly (je jich celkem devět) snesla do tenké brožované knížky, která kromě nich obsahuje Berkové nedlouhý příspěvek ze sborníku o tvůrčím psaní, který roku 2002 publikovala Literární akademie, dále interview, jež Správcová s Berkovou vedla pro Tvar v roce 2006, a nakonec speciálně pro tento svazek sepsanou vzpomínku na autorku z pera redaktora a spisovatele Jakuba Šofara.

Editorka Správcová svazuje oněch devět kapitol pojmem esej, což lze přijmout sice s rezervou, nicméně přece, neboť tento pojem má natolik širokou náruč, že při dobré vůli k němu můžeme vztáhnout i Berkové rady a pokyny pro psaní. Esejistické v nich je velmi osobní pojetí problematiky, experimentující podání, a esej jako

Vzpomínka na maminku. Knihu doprovodila ilustracemi spisovatelčina dcera Nikola Nováková

REPRO LN

žánr je ve své podstatě právě experiment. Pedagogizující spisovatelka (ostatně na FF UK vystudovala češtinu a výtvarnou výchovu) se pokoušela postupovat systematicky: od otázek, proč vůbec psát a kterak jako spisovatel ke skuteč-

nosti přistupovat, na koho a jak se coby tvůrce obracet, jak počít postavu a „vést“ ji, komu v příběhu světit vyprávění, co je děj a co téma, jak postupovat při skladbě celku díla, jak se pokusit na hoto- vě dílo podívat cizíma očima.

Zatímco první lekci tvarovala explicitně pedagogicky – s odděleným uváděním příkladů, cvičení, ba přímo úkolů – v lekcích dalších od „zadávací“ struktury upustila a postupně se výklad rozvolňuje; v konci už přechází v poznámky a rady vedené odkazem na ezoteriku i kabalu. V nervní symbióze se u Berkové spolu pokoušejí bytovat praktické rady (hlavně, opakovaně apeluje Alexandra, si pište průběžně poznámky a pracujte s nimi!), které se tváří jako obecně platné zásady řemesla, a více či méně patrnou osobní preferencí danou zkrátka tím, že to byla praktička vyznávající určitou svou poetiku. Její lekce-poznámky jsou více radami editora a redaktora než teoreticky mimořádně vybaveného tvůrce (za takové lze považo-

vat kupříkladu Danielu Hodrovou nebo Milana Kunderu). Tento dojem posiluje i autorčin sklon k aforističnosti i asociativní rozbitavosti zároveň. Její kapitoly o psaní jsou tak dílem subjektivní učebnice, dílem svědectvím o její tvůrčí cestě. Kdo totiž zná autorčiny prózy – kromě *Knížky s červeným obalem* jimi jsou *Magorie* (1991), *Utrpení mladého všiváka* (1993), *Temná láska* (2000) a filmová povídka *Banální příběh* (2004) – poznává v lekcích „svět“ této autorky s jejím mimořádným citem pro postžení mechanismů manipulace, zraňování a ústrků.

Svazek *O psaní* je od Boženy Správcové pěkný editorský počín na paměť autorky, která si sama jako prozaička vůbec nic neulehčovala, nikdy nevolila snadná řešení a při veškeré své výrazové temperamentnosti až divokosti nevalila slova bez ladu a skladu. Pedagogická dráha, to učení druhé psát, jí ovšem bralo energii k psaní svému vlastnímu; po *Temné lásce* až do náhlé a předčasné smrti s no-

vou pro ni typickou, řekněme, „stlačenou“ a „divou“ prózou již nepřišla. „... nepustím odflaknutost, efektní easy art.“ řekla v rozhovoru se Správcovou. Jsou v něm partie dotýkající se i mimo-literárních skutečností. Jedna z nich je tato: „Založí-li pár lidí jakýkoli, sebeušlechtilější spolek, zakrátko se tam vetře agent, který musí mít všechno pod kontrolou a případnou znikající energii včas rozmělní. Toho se nezbavíme, dokud bude Putin dýchat. Hůř: dokud se nerozplyne sen bývalého svazu sovětů o obnovené hegemonii. Teprve pak zůstanou na suchu kágebáci a dovolí lidské důstojnosti a životní síle na našem území plně se rozvinout.“ Tak pravila Berková roku 2006. Díky, Sašo.

Alexandra Berková: O psaní

K vydání připravila a ediční poznámku napsala Božena Správcová, ilustrovala Nikola Nováková.
Trigon, Praha 2014, 116 stran.